

monasterii fratribus dignareris injungere : non quod alibi locorum, et in ipsa quoque curia sua, nequiret scriptores quam plurimos, et scientia claros, et facundos eloquentia reperire; sed utpote vir Deo devotus, et auctoritate nominis loci nostri plurimum fidens simplicibus magis, et proximorum ædificationi profuturis, quam grandiloquis, et trutinatis, et sæcularem potius philosophiam redolentibus verbis ecclesiastica dignius judicaret gesta conscribi. Hoc autem prædictus comes idcirco tantopere flagitabat quoniam et corpus ejusdem sanctissimi confessoris ipsemet Deo concedente, nuper promeruerat invenire atque transferre, et ea quæ de hoc ipso sancto viro in libris Dialogorum suorum, beatus papa Gregorius scripserat, nimis compendiosa, et quasi transcursim viderentur esse commemorata. Ut autem fideles quique populi ad ejus convenientes solemnias haberent, unde se eodem die in ejus laudibus festivis exercerent, non illa tantum, quæ luculentissimo tanti præsulis stylo digesta fuerant, congestis undecunque sententiis competentibus ampliari et spatium poposcerat, sed et cantus insuper aliquot, et laudum suavi melodias rogaverat, valde devotus inde

A componi. Igitur imperitus licet, et iners, et liberalium artium parvissima vix scientia assecutus, præsumens tamen de auctoritate imperii tui ad id quoque modo exsequendum animo impulsi, et ad gloriam Dei, ejusque beatissimi confessoris Mennatis, gesta virtutum, et gloriæ sanctorum Dei, et illis honorem debitum exhiberi, et nobis gestorum illorum exemplis plurimum utilitatis conferri; ut enim docet Apostolus, *quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt*. Si cujus tamen ædificationis fructum lector meus in opusculo isto repererit, Dei solius applicet gratiæ; si quid vero dignum inibi censuerit reprehendere, imperantis primum auctoritate diligentius considerata (quam contemnere minime licuit), venialiter mecum studeat agere, qui non id sicut arrogans impudensque arripui, verum aliquo modo, quidem exactus sed humiliter obediens tuis, Pater beatissime, præceptionibus parvi. Nam ego non tantum solius obedientiæ, quam tibi ut patri ac domino debeo, mercedem hinc me recepturum confido, verum etiam divinæ retributionem gratiæ superabundanter me consecuturum, meritis tam egregii confessorie indubius spero.

EPILOGUS.

« Hæc tantisper de vita et conversatione beatissimi confessoris Christi Mennatis, materiam luculentissimi doctoris, et sanctissimi papæ Gregorii magistræ et cooperatricem habentes, imperito licet sermone descripsimus satagentes, et vestrum (Oderisium primum abbatem alloquitur) imperium, in quantum possibile fuit implere, et voluntati, ac devotioni prædicti magnifici (Roberti) comitis (Calatiani) satisfacere. Ortum sane ipsius, et obitum juxta morem, qui in plerisque sanctorum gestis invenitur idcirco

C præsentibus litteris non inserimus, quia qui, vel qualis, quove tempore exstiterit nusquam reperientes, et mendacium quod et Deus odit, et occidit animam, omnimodis præcaventes incerta pro certis astruere nolumus, » etc. Et initio Translationis hujus sancti subdit : « Sed libet jam translationis ejus historiam secundum certissimam fidem gestorum ad fidelium populorum notitiam litteris tradere, ut nulli deinceps de tantæ hujus solemnitatis origine prorsus expedit dubitare, » etc.

ACTA TRANSLATIONIS S. MENNATIS

EREMITÆ ET CONFESSORIS

Auctore LEONE Marsicano monacho Casinensi et S. R. E. cardinali Ostiensi.

(Ex ms. Casinensi eruit Mabillonius, edidit D. MARTZNE *ampl. Collect.* °. VI, p. 977.)

Quod temporibus his nostris novissimis ac periculosis (an. 1094), in quibus videlicet, juxta quod testatur Apostolus, sunt *homines seipso amantes* (II Tim. III), et *omnes quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi quærentes* (Philipp. II), et in quibus etiam

D jam, prob dolor! *defecit sanctus, et diminutæ sunt veritates a filiis hominum* (Psal. 111); quod his, inquam, temporibus revelationibus sanctorum corporum superna nos pietas visitare ac lætificare dignatur, sola illa ineffabili gratia et bonitate sua hoc

circa nos exhibet benignus ac misericors Deus, ut uno eodemque opere et magis magisque animet electos ad præmium, et peccatores incitet ad sperandum, imo præsumendum veniam peccatorum, utque ille divini amoris ardor qui quotidie abundante iniquitate, sinistro quodam flatu in sanctis etiam viris torpescere solet, quasi gratissimo austri flamine reacendi in pectoribus fidelium iterum valeat. Quapropter exultemus omnes et jucundemur in Domino, dum ad recolenda sanctissimi nostri patroni, gloriosi scilicet confessoris Christi Mennatis sublimia merita solemniter convenimus. Dignum etenim est et omnino certe dignissimum, ut quoniam Dei gratia concedente sacratissimum ejus corpus obtinere meruimus, omni spiritualis lætitiæ júbilo mens nostra plausibiliter hilarescat, et ei potissimum a quo *omne datum optimum et omne donum perfectum est* (Jac. 1), laudum gratiarumque rependere præconia non desistat. Dignum et hoc nihilominus est, ut dum ejusdem translationis sacra solemnia annua revolutione recolimus, ipsi quoque mentes nostras a terrenis actibus et desideriiis ad cœlestia ac perpetua transferamus, ut, dum glebam ejus corporis tantopere apud homines in terris venerari conspicimus; quantum gloriæ pondus apud angelos in cœlestibus; ubi profecto verus et incomparabilis honor est, possideat, perpendamus. Sed libet jam translationis ejus historiam, secundum certissimam fidem gestorum, ad fidelium populorum notitiam litteris tradere, ut nullo deinceps de tantæ hujus solemnitatis origine prorsus expediat dubitare; quin potius in laudem et gloriam Dei qui mirificat sanctos suos, omni devotionis genere studeat tam corde quam ore prorumpere, dicens: *Quis similis tibi in diis, Domine, quis similis tibi, gloriosus in sanctis, mirabilis in majestatis, faciens prodigia?* (Psal. LXXXV, LXVII, LXXI.)

Cum igitur a sancti hujus viri transitu quingentorum circiter supputatio jam volveretur annorum, et tam pretiosus ac cœlestis thesaurus vilissimo quodam ac parvissimo, nec non ac vetustissimo, non dicam oratorio, sed tugurio, satis indecenter requiesceret, in eodem scilicet monte ac loco, quo vitam solitariam, imo sanctissimam egerat, non utique procul a Beneventi mœnibus, sed quasi millibus octo, jamque decrevisset omnipotens Deus sacrosanctas ejus reliquias, et ad sui nominis gloriam et ad fidelium providentiam revelare, talis profecto ipsius dispositione provenit occasio: Quadam denique die, cum Robertus egregius comes, Rainulfus scilicet comitis filius, vir plane et in sæcularibus strenuus, et in divinis devotus admodum, prout fas suppetit, ac studiosus, cum latomis ac cæmentariis qui aulam sanctæ Dei Genitricis apud Cajatiam ejus imperio studiosissime construebant sederet, et satis anxie cogitaret unde vel qualiter sanctorum reliquias posset acquirere, quibus juxta devotionem suam eandem Genitricis Dei basilicam honoraret, contigit ordinatione divina ut hora ea-

dem domnus Madelinus, venerabilis abbas monasterii Sanctæ Sophiæ de Benevento, una cum domno Guiso abbate monasterii Sancti Lupi, ad eum pro quibusdam monasterii sui utilitatibus advenisset. Cumque pariter consederent, et de quibusdam inter se negotiis aliquantisper tractarent; tandem inter loquendum percontatur comitem abbas unde tandem sanctorum reliquias ad ipsius ecclesiæ consecrationem speraret. Animadvertens itaque vir prudens non sine Dei nutu id se abbatem interrogasse quod ipse paulo ante versabat in corde: *Deus*, respondit, *et sancta ejus Genitrix providebunt hæc ad gloriam nominis sui qualiter illis placuerit.* Ad hæc abbas gratulabundus: *Quod mihi, inquit, repensurus es beneficium, si non modo parvas aut forte ignotas vel dubias corporum sanctorum particulas dedero, sed integrum prorsus tibi sancti cujusdam corpus intra comitatus tui ditionem ostendero, quod possis promoveri continuo? Exhilaratus ad ista plurimum comes, et in spem tantæ pollicitationis erectus: Nihil, inquit, est certe in toto honore meo, quod me irreprehensibiliter dare et recipere te conveniat, quod non tibi præsto donetur, si quod promittis ore, opere fueris exsecutus.* Subinfert protinus abbas: *Non aurum a te, non argentum, seu quodlibet sæculare, quod nequaquam meæ professioni competit, exigam. Verum enim vero illud quod tuæ salutis, quod tuo honori, quod tuo denique officio potius congruat quæram. Volo igitur simul et flagito, ut omnium rerum nostro monasterio pertinentium in tuo duntaxat consistentium comitatu, custodem, advocatum ac defensorem te ab hodierna die constituas, ut ea quæ a pravis quibusdam subtracta vel diminuta sunt, eidem sancto cœnobio, prout tibi posse fuerit, gratanter restituas. Quod videlicet modo si irrefragabiliter te exsecuturum sponderis, quod ego quoque sum pollicitus, protinus obtinebis.* Promptissime comes universis mox ejus petitionibus annuit, insuper etiam conjugem suam testem rei hujus ac mediatricem, sicut exegerat, posuit.

His ita firmiter utrinque œpactis, retulit abbas comiti omnia quæ de sancto hoc viro in Dialogis beati Gregorii legerat, quod viderat, quod certo certius noverat: *In monte, inquit, qui hodie, ex vocabulo ejusdem hominis Dei, mons Sancti Mennatis a loci incolis nuncupatur, referente beato papa Gregorio, idem vir Dei vitam solitariam duxit, ubi etiam post felicem sui transitum cursum a fidelibus est sepultus, parva admodum super ejus memoriam ecclesiola fabricata, quæ hactenus, licet semirutæ, durat, cujus procul dubio sanctum corpus usque hodie in eadem ecclesia requiescit, sicut hoc et a cœvris nostris, et a nostris etiam majoribus frequenter audivimus affirmari. Nam et ad commendandam venerabilem sancti ipsius memoriam memorabile usque in hanc diem miraculum in eodem loco peragat omnipotens et mirabilis Deus. Prope siquidem ipsam ecclesiam fonticulus perspicuus oritur, qui videlicet in usibus virtutis Dei, dum adviveret, fuisse non immerito creditur.*

hunc refert antiqua incolarum traditio per ipsum viri A Dei sepulcrum habere meatum. Quam profecto aquam feminae, geniali lacte carentes, dum devote perbibebant, protinus abundantia caelestis gratiae mirabiliter eorum ubera replet, et lactis copiam affatim subministrat; quodque magis mirandum est, id ipsum etiam quibusque lactantibus fertur animantibus provenire.

His comes acceptis, lætitia simul et confidentia magna repletus est, et ad exquirendum, imo ad quærendum tam incomparabile margaritum totis viribus animum impulit. Perrexit itaque protinus comes cum abbatibus supradictis Alifas, indeque post biduum properavit Telesiam. Inter eundem autem, quemdam nutu divino rusticum duas ligneas capsas ferentem offendunt, quas dato mox pretio emptas ad reconduendas in eis corporis sancti reliquias secum vehunt. Maxima siquidem fide fidens, procul dubio se reperturum quod cupiebat sperat. Ubi advenit Telesiam, et comedit.... candente sancti desiderii flamma in pectore, minime id differendum seu recastinandum passus, confestim illuc cum eodem abbate profectus est, paucis secum assumptis, ut suspicionem nemini faceret. Cavens tamen ne si forte vicini incolæ hoc præsentiscerent, nullatenus id fieri paterentur, armatos aliquot de castro, quod dicitur Tocius, illuc convenire mandavit.

Cumque ad oratorium conductum venissent, et facta oratione foras egressi essent, advocans quemdam fratrum qui inibi commanebat, præfatus abbas, et oratorium illud rursus ingressus, coepit ab eo disquirere utrumnam certius sciret locum in quo beati Mennatis corpus quiesceret. Tum ille: *Sicut ex majorum, inquit, traditione, mi Pater, accepimus, certum habemus eundem eximium Dei confessorem in ecclesiola ista pausare; sed certus pro certo locus quo lateat cunctis manet incertus.* Illis ergo in hæc verba egressis, iterum comes nimium anxius et morarum impatiens, cum abbate et aliis aliquot ecclesiam ipsam ingrediens, eandemque undique curiose perscrutando circumiens, maturabat id propter quod venerat agere; sed ignorabat in quem potissimum locum deberet manus injicere. Verum cum ipsius oratorii pavementum præ vetustate simul et injuria scabrum totum videretur atque defossus; ante crucem tantum, quæ inibi stabat, aliqua illius particula remanserat solida, propter quod plerique suspicabantur in eodem loco sanctas jacere reliquias. At comes nequaquam hoc verisimile reputans, et iterum ecclesiam iterumque regyrans, aliquod lucidius indicium exquirebat. Tandem vero secus altare vir valde devotus pertransiens, respexit subito post illud sancti viri imaginem cingulo tenus depictam, et proprii nominis apicibus insignitam. Exclamavit continuo præ lætitia, quasi non jam imaginem, sed ipsam rei veritatem, ipsas sancti Dei reliquias cerneret. Accurrunt omnes, videntesque figuram sancti viri ac litteras gavisi sunt, minime jam dubitantes reperturos se protinus quæ quærebant.

Primus itaque idem comes Christum invocans, terræ fissor accedit. Sequuntur et cæteri. Et primam quidem soli ipsius faciem quasi arenariam calci commistam inveniunt. Qua mox egesta, terram reperiunt, et ea rursus defossa, impingunt in calcem pavementum. Itaque se voti compotes æstimantes, magna cum aviditate illud dirumpunt; sed eo remoto, in puram terram iterum incidunt. Eo igitur magis instare, et terram ipsam aliquanto altius fodere; quam cum nihilo segnius eiecissent, pavementum item de tegulis reperiunt, et eo quoque omni instantia dissipato, tertio iterum in similem priori terram deveniunt. Itaque fatigati, quasi diffidere et relinquere cœpta parabant, cum fervor fidei ac devotio comitis quiescere nullatenus acquiescens, magis ac magis coepit instare, inventamque terram instantius mandat erudere. Quod dum fieret, tandem ad lapidem quo sanctum contegebatur corpus attingitur, eoque caute ac diligenter sublato, thesaurus omni pretio pretiosior invenitur, integrum scilicet et illibatum in ossibus Mennatis beatissimi corpus. Jam vero quis enarrare pergat laudes et gratiarum actiones in Deum, gaudia et gratulationes in homines? Sed quoniam sepulcri ipsius mediæ ita sub altare sita erat, ut sine illius violatione moveri vel levare nullomodo posset, consuluit abbas ut archiepiscopo Beneventano id significaretur, quantum ejus permissione liceret eis et altare confringere, et sepulcrum cum corpore simul, ut erat, levare. Verum comes prudentiori consilio usus: *Nequaquam, ait, ne forte archiepiscopus non solum altare non violari, sed nec etiam corpus nobis auferre permitat; imo fortasse prohibeat; nosque postmodum si fecerimus, incurramus non leve peccatum; si non fecerimus, incurramus nihilominus voti simul fastigii- que dispendium: et si hoc possumus, inquit, quod volumus, velimus id quod possumus.*

Cum maxima igitur devotione ac reverentia jussit levare sacras reliquias, atque in duabus capsidibus ligneis nimis diligenter locari. Sicque acceptis illis cum laudibus et canticis, gaudentes ac triumphantes inde progressi, eodem die qui erat pridie Kalendas Aprilis ad villam, quæ Squilla dicitur, applicuerunt, ibique in excubiis sancti corporis noctem integram peregerunt. Altera vero die, quia Subbatum, Palmarum solemnitate præcedens, illucescebat, innumera tam cleri quam populi multitudine confluenta, accipientes sanctas confessoris Christi reliquias, pedester comes ipse cum omnibus qui convenerant per millia circiter (2) profecti, cum ingenti tripudio et lætitia, cumque hymnis et confessionibus Cajatiam detulerunt, easque super altare beatissimæ Dei genitricis Mariæ decenti honore ac reverentia posuerunt, glorificantes ac benedicentes Dominum, qui non deserit confidentes in se et de sua misericordia præsumentes. Acta autem sunt hæc anno Incarnationis Dominicæ millesimo nonagesimo quarto, ad honorem

(2) Septem aut tria nescio quot antiqua manu insertum est margini.

et gloriam ejusdem Dei et Domini nostri Jesu Christi, a celebritatis hodiernæ materia. Et ideo quam bonum cui simul cum Patre et Spiritu sancto sit decus et gloria, laus et gratiarum actio, et nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen. Hæc igitur sacræ huius solemnitatis est causa, hæc veneranda cunctis et quam jucundum, quam dignum quamque iustissimum est ut, in translatione sacri corporis, omni tripudio gaudeat plebs devota fidelium, cui non dubium est congratulari exercitum etiam angelorum.

NARRATIO

DE CONSECRATIONE ET DEDICATIONE ECCLESIAE CASINENSIS,

AUCTORE

LEONE MARSICANO.

(MURATORI, *Script. Ital.*, t. V, p. 76.)

Operæ pretium mihi videtur, ad laudem et gloriam omnipotentis Dei, qualiter hujus sancti et venerabilis cœnobii nova ecclesia, quove tempore vel a quibus personis funditus renovata, constructa et dedicata sit, ad posterorum memoriam litteris utcumque mandare. Sicut enim detestandi sunt qui ea quæ noverunt celanda, revelant, ita nihilominus ingrati sunt qui ea quæ multorum ædificationi profutura præviderint, celant. Et quamvis non sicut decebit id enarrare me posse confidam, melius tamen hac mea imperitia aliquo modo puto scribendum, quam ad non parvum nostrum dedecus scribendi negligentia reticendum.

Cum igitur sanctissimi et eximii Patris nostri Benedicti in hoc ejus venerabili monasterio Casinensi, quod ipse quondam strenue, Deo duce et fautore, primum construxerat, venerandæ memoriæ domnus Desiderius, septimus et tricesimus successor, divina dispositione ordinatus esset, omnipotenti Deo adeo charus exstitit ac devotus, ut quod suo fideli famulo Benedicto olim promiserat, videlicet quod locus hic, quem tunc gentibus vastandum diripiendumque tradere censuerat, in majorem quam tunc erat statum, famam et gloriam venturus esset, constat ab hoc inchoari et perfici voluisse, cui tantam suæ pietatis gratiam meritis Patris Benedicti concessit, ut inter ferocissimas Northmannorum gentes, quæ non ante multos annos finitimas quasque et contiguas terras occupaverant, tam pacifice tamque quiete consisteret, ut non solum mediocres viri, verum etiam ipsorum principes ac duces libenter ei obedire, ejusque voluntati non aliter quam sui patris ac domini in omnibus parere studerent, nullusque circumquaque manentium esset qui non ejus gratiam et benevolentiam desideraret. In tali igitur pace ac tranquillitate divinitus constitutus, post nonnullas hujus sancti cœnobii a se nobiliter ædificatas officinas atque constructas, tandem aliquando ad renovandum a fundamentis ecclesiam, quæ revera et crescenti in dies fratrum numero, parva et pretiosis-

simo beati Patris Benedicti corporis thesauro indecens erat, non sine divino instinctu animum adjecit, quæ videlicet, ut compendio loquar, anno ab Incarnatione Domini millesimo sexagesimo sexto omninisu et studio ædificari cœpta cum atrio et porticibus suis, in quinque annorum spatio omni est gloria et decore perfecta. Cujus quidem columnas omnes universosque pavimenti lapides ab urbe Roma magno labore et non parvo pretio convexit, ipsamque ecclesiam mirificis operibus et pene temporibus istis incognitis, artificibus ex diversis orbis partibus et ab ipsa quoque regia urbe Constantinopoli maximo ære conductis, decentissime decoravit.

Parietibus autem in circuitu pulchra colorum varietate depictis, absidam, et arcum majorem, et atrium musivo pretiosissimo adornavit. Pavimentum vero totius ecclesiæ tanta tamque mirifica et pene ineffabili cæsurum lapidum diversitate distinxit, ut non lapidibus, sed floribus solum vernare putes. Quæ omnia videri quidem et admirari, ut dignum tamen est, comprehendi vix ab aliquo possunt. Quantitatem autem ipsius ecclesiæ, et qualitatem, seu ornamenta, quoniam non fuit mei propositi ex integro in hoc sermone describere, et alio loco cum reliquis operibus prædicti domni abbatis latius, Deo volente, comite vita, penduntur, id tantum quanta gloria quantaque frequentia sit consecrata, pro posse narrabo.

Venerandæ memoriæ domnus Alexander II papa eo tempore sanctam Romanam Ecclesiam sapientissime et religiosissime gubernabat. Hunc ergo domnus abbas, ut decebat, devotissimus adiit, cunque ut ad tantæ ecclesiæ consecrationem accedere dignaretur, oravit. Quo velociter, utpote præ cunctis ei familiarior, impetrato, Ildebrandum quoque archidiaconum, ac reliquos Romanos episcopos et cardinales officiosissime invitavit. Optimum autem mihi et non contemnendum videtur, nomina et numerum episcoporum et magnatum aliquot qui adfuerunt (cum universos non sit facile reminisci) me-